

Автореферат
Конструиране на женската идентичност в романите
на Шарлот Бронте

Увод

Изборът на темата не е случаен – тя кореспондира със сегашната действителност. В началото на ХХІ век социалните проблеми на жените през Викторианската епоха, свързани с равнопоставеността на половете, продължават да са актуални.

Шарлот Бронте живее и твори през Викторианската епоха (1837 – 1901), когато Англия се управлява от кралица Виктория. Тогава държавата достига върха на своето могъщество в икономическото си развитие. През този исторически период свободололюбивият дух на викторианските жени се бунтува срещу патриархалните ограничения, зависимости и дискриминация. Заражда се движението на жените суфражетки, които се борят за равни изборителни права с мъжете.

Викторианската епоха е благодатна тема за литературните произведения. През този период творят английските писатели Чарлс Дикенс, Джордж Елиът, Уилям Мейкпийс Текери, Томас Харди, сестрите Емили, Ан и Шарлот Бронте и други. Те вземат темите си от обикновения живот в автентичната патриархална среда и описват всички социални слоеве.

На последно място, но не и по значение, причината за избора на Викторианската епоха са романите на Шарлот Бронте. Тя е въплъщение на времето, в което живее. Талантливата писателка разглежда задълбочено и всеобхватно проблематиката на жените в контекста на социалния климат на епохата. Шарлот Бронте създава много подробна и достоверна снимка на викторианското общество.

Обектът на изследването са романите на Шарлот Бронте: „Учителят“ (1857), „Джейн Еър“ (1847), „Шърли“ (1849) и „Вийет“ (1853). Сюжетът на романите е историята на жените от средната класа, които се борят за достоен и независим живот. Тази тематика е традиционно пренебрегвана и премълчавана.

Патриархалната образователна система целенасочено ограничава професионалното развитие на жените. Само момчетата имат привилегията да учат в колежи, да получават практически знания и да си избират професия и работа. Викторианските момичета изучават предимно общообразователни предмети – литература, музика, изобразително изкуство и ръкоделие в девически пансиони или вкъщи. Интелигентните жени с богата обща култура могат да работят само като домакини, гувернантки и в най-добрия случай – учителки. Единствено учителската професия осигурява известна самостоятелност на жените. Затова свободолюбивите героини мечтаят и се стремят да преподават в собствени училища. Навършили пълнолетие, главните героини в романите тръгват самостоятелно по своя житейски път с еднакво патриархално образование.

Предметът на изследването е конструирането на женската идентичност и идеите, имплицирани в литературните образи на главните героини в романите на Шарлот Бронте – Франсис Анри, Джейн Еър, Шърли и Луси.

Литературният стил на Шарлот Бронте, аналогичен на другите писателки, се характеризира с флуидност, метафоричност, детайлност и обстоятелственост. С присъщото си образно мислене, авторката конструира идентичността на самостоятелната и независима викторианска жена. Например в романа „Вийет“ Луси сравнява метафорично своя живот с война.

Главните героини в романите живеят в близка до реалната социална среда. А техният личен живот е детерминиран от условията на

съществуване. Затова живите им характери се възприемат емоционално, като много близки и всеки може да открие по нещо от себе си в тях. Например жените, избрали учителската професия за свое призвание, ще се идентифицират с литературния образ на Франсис Анри в „Учителят“.

Писателката умело използва дискурса, за да постигне достоверност в описаните истории на главните героини. Уилям, съпругът на Франсис, е разказвачът в романа „Учителят“. Така образът на главната героиня се възприема като автентичен, а не въображаем. Диалогичната форма от първо лице в „Джейн Еър“ придава на дискурса решителност. Историята на Шърли в едноименния роман е описана хаотично. Но в нея се внася обективност чрез включване на трето лице за разказвач, което не е от персонажите. Чрез дискурса в първо лице във „Вийет“ Луси сама сътворява своите лични преживявания. Затова идеите, имплицирани в нейния образ, звучат достоверно и убедително. По този начин се постига въздействащ ефект.

В романите се употребяват и други творчески начини за обрисване на ярки литературни образи. За да се подчертаят характерът и темпераментът на независимите жени, се използват техни антиподи. Историите на главните героини и на техните противоположни персонажи са описани паралелно. Антиподите са умело подбрани. Например противоположният образ на Франсис Анри е коварната Зораиде Ройтер, на бунтарката Джейн Еър – пасивната Хелън Бърнс, на смелата и буйна Шърли – плахата и чувствителна Каролайн и на умната, почитена и достойна Луси - лекомислената, суетна и безпринципна Джиневра.

Шарлот Бронте не се страхува да погледне от различна перспектива. Майсторски написаните романи са с вдъхновяващ стил. В тях далновидно е изграден калейдоскоп от портрети и истории. Всяка от тях е илюстрация на прогресивни идеи в контекста на историко-политическата среда, която обуславя потисничеството на жените. Стременията към самостоятелност и

независимост стимулират процеса на промяна на отношението към жените в патриархалното общество.

Основната цел на изследването е да се разкрият енергията, възможностите и амбицията на едно поколение смели жени в стремежа им за равностойно участие във враждебната за тях патриархална обществено-политическа среда.

Водещият метод на изследването е: задълбочен прочит на произведенията на Шарлот Бронте. Проучването синтезира няколко линии: информация, анализ и оценка. Най-същественият акцент е интерпретирането на индивидуалните качества на характера на главните героини, като интегрална част от конструираната женска идентичност.

Композицията на текста следва логиката на теоретичното изследване – от абстрактното към конкретното. Например идеята за самостоятелност и независимост е обоснована конкретно чрез обобщаващия образ на Луси в романа „Вийет“.

Глава 1. Учителското призвание на Франсис Анри в романа „Учителят“ на Шарлот Бронте

„Учителят“ е първият роман, написан от Шарлот Бронте. През Викторианската епоха тя смело избира идеята за независимостта на жените в труда и в семейството, която е имплицирана в образа на главната героиня. Дискурсът в романа проследява в хронологична последователност развитието на Франсис Анри, която избира учителската професия за свое призвание. Тя започва своя самостоятелен житейски път като работничка – поправя брюкселски дантели, след това работи като учителка по ръкоделие и накрая достига върха на своето призвание – преподавател по английски език в собствен престижен девически пансион.

Франсис попълва празнотите в ограничените си знания в тежки условия на несправедливост и дискриминация на жените през патриархалната епоха. Бедното сираче, емигрирало от Швейцария,

благодарение на своя природен предприемачески усет, бързо се ориентира в икономическата среда и успява да си намери ниша на пазара на труда в Брюксел. Тя лесно усвоява занаята да поправя дантелите, които носят всички белгийски жени. С тези умения и с образованието си тя достига второто стъпало в професионалното си развитие – учителка по ръкоделие. Безскрупулната директорка на девическия пансион Зораиде Ройтер несправедливо уволнява работливата Франсис. Но нищо не може да спре нейния устрем към възвишената цел – да посвети живота си на благородното призвание на учител. Коварното уволнение мотивира още повече нейната непоколебимост да се самообразова. Забелязвайки личните достойнства на Франсис, учителят по английски език в девическия пансион, Уилям Кримсуърт започва системно и методично да подпомага добронамерено нейните усилия.

С цената на упорит труд и постоянство Франсис успява да изравни знанията си по английски език с тези на Уилям. А благодарение на вродения си предприемачески дух, тя проучва условията в града и съставя рационален план за откриване на собствено училище. С финансовата и морална подкрепа на своя съпруг Уилям тя става собственица на един от най-престижните девически пансиони в Белгия. Чрез професионалните успехи на Франсис писателката осъществява своята и на двете си сестри – Емили и Ан Бронте – мечта да преподават в собствено училище. Литературната критичка Хариет Бьорк приема образа на Франсис за олицетворение на „новата жена“, която търси професионална реализация (Бьорк, 1974, стр. 123). А Бетина Кнап приветства решението на Франсис да работи след брака си (Кнап, 1991, стр. 143). Хедър Глен се възхищава на скрития протест на Франсис (Глен, 2004, стр. 41).

В романа подробно и красноречиво е описано семейството на Франсис Анри и Уилям Кримсуърт, като образец на успешен и щастлив брак по любов. Любящата съпруга и грижовна майка се радва на добър,

справедлив и верен съпруг. Семейството на Франсис е конструирано на основата на равностойно финансово участие, обич и доверие. Хариет Бьорк определя съюза на Франсис и Уилям като пример за „нов брак“, където има разделение на труда (Бьорк, 1974, стр. 127). Линдъл Гордън вярва, че може да се обединят семейство, майчинство и работа. (Гордън, 1994, стр. 129). А Гилбърт и Губар смятат, че Уилям Кримсуърт е „андрогин“, защото харесва умни и дейни жени (Гилбърт и Губар, 2000, стр. 335).

За антипод на брака на Франсис и Уилям е използвано аналогичното в професионален аспект семейство на Зораиде Ройтер, директорка на девически пансион и Франсоа Пьоле, собственик на пансион за момчета. Властната и меркантилна Зораиде превръща брака си в търговска сделка. Тя се омъжва за по-възрастния Пьоле, който е богат и с обществено положение. В професионално отношение, користният брак на Зораиде е успешен. Но в нейното семейство липсва обич, щастие и духовна хармония. Линдъл Гордън и Бетина Кнап характеризират Зораиде Ройтер като „хищник“ (Кнап, 1991, стр. 141) и (Гордън, 1994, стр. 102).

В заключението на глава 1 трябва да се подчертае, че чрез конструирането на идентичността на Франсис се аргументира тезата за независимостта и равнопоставеността на жената в труда и семейството.

Изравнените интелектуални и професионални способности на Франсис и Уилям обосновават идеята, че индивидуалните качества на личността не зависят от пола. Посланието е, че всяка средно интелигентна и предприемчива жена може да има свой собствен бизнес. Примерът на Франсис, не само мотивира и вдъхновява, но и показва пътя за постигане на успех.

Глава 2. Протестът на една гувернантка в романа „Джейн Еър“ на Шарлот Бронте

Чрез образното си мислене и умело разказаната история Шарлот Бронте конструира незабравимия образ на Джейн Еър, който е носител на силни социални послания. Главната героиня следва смело и решително своя път и оборва успешно патриархалните ограничения и условности, които маргинализират социалната роля на жената и я подчиняват на волята на мъжа.

В другите романи също присъства образът на гувернантката. Тя е продукт и символ на патриархалната образователна система, която целенасочено ограничава професионалния избор на момичетата. Във викторианските девически пансиони те се подготвят за домакини и за придатъци на мъжете в семейството. Затова писателката избира гувернантката Джейн Еър за главна героиня в едноименния роман.

Тежкия и подценяван труд на гувернантката се сравнява с робство в романите. Тя е принудена да понася високомерието, пренебрежението и неуважението на своите богати господари и поведението на техните разглезени деца, които тя възпитава. Патриша Биър разглежда професията на гувернантката, като единствена възможна за жените през Викторианската епоха. Критичката описва унизителното положение на това социално съсловие и неоченяването на истинските интелектуални качества на тези жени (Биър, 1974, стр. 29).

Джейн е ученолюбива, а рисуването е нейната страст. Като десетгодишна тя се увлича от книги за природата. По-късно чете, каквото намери. Любимото място на деветнадесетгодишната гувернантка в огромния дом на Рочестър, е неговата богата библиотека. В нея тя пребивава не само, докато се занимава с малката Адел, а и през свободното си време.

Волевият и решителен характер на Джейн се проявява още в нейното ранно детство, когато сама се защитава срещу терора на своя братовчед Джон. По-късно в девическия пансион, покровителствайки своята плаха и

религиозна приятелка Хелън Бърнс, тя открито и самоуверено се обявява срещу жестокостите и несправедливостите във викторианските училища. Хариет Бьорк обръща внимание на контраста между активната, борбена и буйна Джейн и нейния антипод – пасивната, търпелива и кротка Хелън Бърнс (Бьорк, 1974, стр. 94 – 98).

Джейн се стреми да запази своята независимост и ревностно защитава възвишените си нравствени принципи. Тя не приема скъпите подаръци на Рочестър и не нарушава своя морален кодекс, като отхвърля неговото предложение за съвместно съжителство без брак. Гувернантката не прави компромис със своето достойнство и самостоятелност и напуска инкогнито имението на Рочестър. Патриша Биър обяснява, че богатият Едуард Рочестър прави подаръци на жените с цел да ги „купи“ и „зароби“. Джейн отказва „да се продаде“ (Биър, 1974, стр. 122).

Любовното обяснение на Джейн е революционно в контекста на вековната патриархална традиция. Нейната демонстрация на равноправие с Рочестър е недопустимо според викторианските предразсъдъци. Джейн се обявява против и отхвърля решително подчинената роля на жената в любовта. Въпреки романтичните чувства, взаимоотношенията между Джейн Еър и Рочестър могат да се определят като сблъсък на половете. Цялата същност на натурата на непримиримата гувернантка се бунтува и гневно протестира и срещу тиранията над жените по целия свят. Смелото заявление на Джейн срещу харемите, характерни за някои географски ширини, звучи като манифест за борба. Феминистката критичка Хариет Бьорк подчертава, че Шарлот Бронте допринася главно идейно, а не чрез активно участие в движението на суфражетките за равни изборителни права (Бьорк, 1974, стр. 38). Патриша Стъбс пише, че Шарлот Бронте, Елизабет Гаскъл, Джордж Елиът и дори Текери и Дикенс (в някои аспекти) са писатели „с някаква степен на феминистко съзнание“ (Стъбс, 1979, стр. 26).

Шарлот Бронте твърдо вярва в интелектуалното и духовно равенство на двата пола. Религиозната дъщеря на свещеник въстава срещу догматичния морал на Англиканската църква. Смелата и почтена гувернантка сваля маската от прекрасното лице на своя братовчед, свещеника Сейнт Джон и разкрива, че той е грешен, суров и деспотичен. Сейнт Джон предлага на Джейн брак без любов и съвместна мисионерска дейност в Индия, използвайки лицемерни фрази за висш християнски дълг. Духът на християнското смирение напуска независимата и непримирима Джейн и тя гневно и безкомпромисно отхвърля егоистичното предложение за брак без любов на своя братовчед. Критиците Мириам Алът и Алън Хорсман се обединяват около идеята, че Джейн Еър не може да приеме за съпруг Сейнт Джон Ривърс, който е пример за „женомразец“, сляпо отдаден на религията.

Джейн отхвърля решително и категорично традиционното патриархално схващане, че мястото на жената е само в кухнята. Чрез дългия си монолог тя се аргументира, че жените, подобно на мъжете, изпитват потребност от живот извън тесния кръг на семейния бит. Критичката Инга-Стина Юбанк признава интереса на Шарлот Бронте към професионалните способности на жените (Лодж, 2009, стр. 66). Критиците Джон Стюарт Мил, съвременник на писателката, и Мери Уолстонкрафт от XVII век, подкрепят стремежа на жените към професионална реализация извън дома (Ермарт 1997, стр. 191) и (Бьорк 1974, стр. 37).

За да се конструира цялостният образ на гувернантката, трябва да се отбележат някои нейни добродетели. Джейн не е отмъстителна и злопаметна. Тя прощава на мисис Рийд, която дори в предсмъртния си час признава омразата си към бедното сираче. Джейн копнее да се върне по-бързо в имението на Рочестър, т.е. при своята любов, в класическия смисъл на думата. Въпреки това, тя остава около месец, за да помогне на

студените и надменни братовчедки Елайза и Джорджиана за погребението на мисис Рийд.

Джейн проявява своето великодушие още като ученичка. Нещастните сирачета боледуват и умират от глад и студ в благотворителния пансион на свещеник Брокълхърст. Нейната приятелка Хелън Бърнс се разболява от туберкулоза. Въпреки забраната, Джейн отива посред нощ при изолираната болна. На сутринта мис Темпъл намира Джейн, заспала до мъртвата Хелън.

През трудното си детство Джейн мечтае за близки роднини. Затова е истински щастлива, когато по стечение на обстоятелствата, се запознава с братовчедите си – сестрите Мери и Даяна и техния брат Сейнт Джон. Получавайки неочаквано наследство, Джейн с радост щедро го разделя по равно с братовчедите си, въпреки тяхната съпротива.

Освен като гувернантки, викторианските жени могат да работят и като учителки. Но и двете професии не осигуряват на жената независимост. Справедливата и интелигентна мис Темпъл, директорка на училището в Лоууд, е подчинена и безправна. Тя е принудена да изпълнява наглите и сурови заповеди на безскрупулния мистър Брокълхърст. Затова главните героини в романите на Шарлот Бронте се стремят да преподават в собствени училища. Това е и голямата мечта на Джейн Еър.

С образа на лудата съпруга на Рочестър се аргументира идеята, че патриархалните ограничения и условности причиняват психически страдания на жените. Стремещът на Бърта Мейсън към освобождение от патриархалното потисничество е илюстриран метафорично със запалването на имението на Рочестър. Феминистките критички Гилбърт и Губар дори озаглавяват своя сборник от критични творби „Лудата на тавана“. Те разглеждат Бърта Мейсън като жертва на патриархалното общество. Гаятри Чакраворти Спивак смята, че лудата е жертва на английския колониализъм (Гилбърт, 1997, стр. 146). Според феминистката

критичка Шошана Фелман, забраната за жените да изразяват своето мнение е причина за тяхната лудост (Ийгълтън, 1996, стр. 58). В своя роман „Широкото Саргасово море“ (1966) Джийн Райс почти пресъздава историята на Бърта Мейсън. Писателката използва нейния образ за прототип на главната героиня в своя роман. Джийн Райс е убедена, че причината за лудостта е корупцията и жестоката експлоатация на поробените народи.

След смъртта на Бърта Мейсън, психично болната съпруга на Рочестър, Джейн Еър се омъжва за него. Техният брак е най-дискутираният от критиците. Кейт Милет търси скрити причини под привидно конвенционалния характер на брака, защото Джейн Еър не е красивата и пасивна героиня от традиционните романи (Лодж, 2009, стр. 68). Хелън Моглен смята, че този брак е компромис и Джейн ще изпълнява ролята на болногледачка и майка на инвалида Рочестър (Лодж, 2009, стр.71). Гилбърт и Губар пък мислят, че инвалидизирането е необходимо условие за един равностоеен брак, защото отслабените физически сили на Рочестър намаляват неговата авторитарност (Гилбърт и Губар, 2000, стр. 370). Представителката на Психоаналитичната критика Даян Садоф е на обратното мнение, т.е., че именно осакатяването е бягство, а не утвърждаване на феминистките идеи (Нюман, 1996, стр. 528). Патриша Биър разглежда брака на Джейн и Рочестър като съюз на независими личности (Биър, 1974, стр. 109).

През целия си живот Джейн Еър доказва идеята, че жената може сама да си изкарва прехраната. В пансиона в Лоууд тя живее осем години – шест години е ученичка и две е възпитателка. Едва деветнадесетгодишна Джейн сама си намира работа, като гувернантка в имението на Рочестър. Когато го напуска инкогнито, оставайки без подслон и пари, е готова на всякакъв полезен труд – прислужница или учителка на неграмотни селски момичета.

Накрая трябва да се подчертае, че най-характерното лично качество на главната героиня е нейната социална непримиримост. Тя заявява ясно своята гражданска позиция и пламенно протестира срещу патриархалните стереотипи, които ограничават правата на жените. А силната и неподправена любов на Джейн Еър, описана в романа, печели и въздейства на читателите до наши дни.

Шарлот Бронте пише писмо до поета Саути относно съвет дали да се посвети на литературното творчество. Той отговаря, че това поприще не е за жената, защото тя трябва да съсредоточи своите усилия в домакинските си задължения (Гаскъл, 1975, стр. 173). Бащата на Шарлот я съветва по същия начин. Но вместо да шие и бродира, тя предпочита да чете и пише. Това може да се определи като скрит протест срещу патриархалните ограничения (Биър, 1974, стр. 32).

Шарлот Бронте не следва патриархалните съвети и продължава да пише. Нейното решение допринася за богатството на викторианската литература. През 1847 година е отпечатан романът „Джейн Еър“, който има огромен успех. И днес читателите свързват името на писателката с „Джейн Еър“. Благодарение на бестселъра се отпечатват без проблеми и другите романи на Шарлот Бронте – „Шърли“, „Вийет“ и „Учителят“, написан първи, но отхвърлен от издателя. Феминистката писателка и критичка Вирджиния Улф коментира факта, че талантът на Шарлот Бронте е подценяван от патриархалното общество (Вирджиния Улф, 2004, стр. 85).

Някои от съвременниците на писателката определят „Джейн Еър“ като непристойна литературна творба. Ригби смята книгата за „нехристиянска, бунтарска, дори революционна“ (Лодж, 2009, стр. 12). Обратно на тях писателите Уилям Мейкпийс Текери и Елизабет Гаскъл оценяват високо романа (Лодж, 2009, стр. 4 – 9). По-късно, през XX век, Феминистката критичка Илейн Шоултър определя Шарлот Бронте като „женска писателка“. Според нея в романа „Джейн Еър“ се изгражда „пълна

женска идентичност“, включваща „психическо развитие и вътрешни драми“ (Шоуолтър, 2009, стр. 93).

Глава 3. Силният дух на Шърли в едноименния роман на Шарлот Бронте

Главната теза в „Шърли“ е, че няма „женски“ и „мъжки“ професии. Традиционно в патриархалното общество само синовете наследяват и управляват семейните фирми. При конструирането на идентичността на главната героиня в романа убедително се опровергава този стереотип. Благодарение на своите личностни качества – интелект, смелост, независимост, самоувереност и решителност – Шърли управлява успешно наследственото имение. За да се подчертаят тези нейни качества, е използван за антипод образът на слабохарактерната Каролайн.

Навършилата пълнолетие Шърли, въпреки възраженията на своя настойник и чичо мистър Симпсън, отива сама в наследеното голямо имение. Самостоятелната единствена наследница на имение и вълнотекстилна фабрика се чувства много добре в своя стар и мрачен дом. За дейната натура на Шърли дните минават неусетно и бързо. От сутрин до вечер тя е във фермата и в кантората на Робърт Мур, управител на вълнотекстилната фабрика. А вечер, вместо да бродира, тя чете до късно на светлината от огъня в камината. Всеки ден преглежда вестниците. Младата бизнес дама не се интересува от светските хроники в ежедневния печат, но не пропуска да прочете уводните статии. Редовно следи, както финансовата и борсовата информация, така и актуалните чуждестранни новини. Никола Хъмбъл отбелязва, че ръкоделието е характерно занимание за жените през Викторианската епоха. Шиенето и бродирането са израз на покорството на жените. Показателен е фактът, че Шърли се отказва от ръкоделието, а Каролайн прекарва часове наред с това отегчително занимание (Франсис О‘Гормън, 2010, стр. 232).

Викторианската бизнес дама управлява вещо и със свой стил. Тя предпочита кантората пред аристократичните салонни забави. При деловите разговори Шърли е сериозна, не кокетира, а следи с интерес отговорите на своите въпроси. От своя страна Робърт също се държи коректно и делово с младата собственица. Шърли лично контролира работата в своето имение, като не упражнява господарска власт, в истинския смисъл на думата. Редовно следи приходите и разходите в имението си. За тази цел си води счетоводна тетрадка. При проверка на седмичния баланс, тя установява голяма измама в сметките на икономката. Вместо скандал, Шърли изнася лекция за пестеливостта на мисис Джил. В романа, макар и бегло, се прокарва идеята, че няма унижителен труд. При извънредни обстоятелства господарката на имението работи наравно с подчинените си.

За разлика от Шърли, която е постоянно заета със своя бизнес, дните на Каролайн се нижат бавно и мъчително за нея. Мрачният дом на нейния чичо потиска допълнително самотното и плахо младо момиче. Затова тя решава, че със знанията си по френски език и с умението си да бродира може да работи като гувернантка. Но суровият пастор е категорично против племенницата му да работи. А нейната приятелка Шърли нарича тази идея глупост, защото ще стане робиня. Мисис Прайър, за да отклони намерението на Каролайн, разказва за своите сурови и тежки изпитания като гувернантка. Бетина Кнап отбелязва, че чичото на Каролайн, пастор Хелстоун, не разрешава на племенницата си да работи като гувернантка поради унижителния социален статус на това съсловие (Кнап, 1991, стр. 169).

През Викторианската епоха се внедряват нови високопроизводителни машини. Дискурсът в романа подробно и обстоятелствено описва драматичните събития, свързани с техническото обновяване на вълнотекстилните предприятия, в това число и

тъкачницата на Шърли. Работниците се бунтуват, защото смятат, че техническият прогрес им взема парите и хляба.

Силният дух на Шърли се бунтува срещу пренебрежителното отношение на мъжете към интелектуалните и физически способности на жените. Робърт Мур изолира всички жени, в това число и Шърли, от драматичните събития в тъкачницата. Но тя се включва по своя инициатива с мисията да разузнава движението на бунтовниците, за да предупреди охраната на фабриката. За тази цел Шърли тича посред нощ през полето и успява да изпревари нападателите. А след приключване на работническия бунт в тъкачницата, смелата господарка на имението демонстрира своята щедрост и милосърдие. Благородната Шърли разпорежда на икономката си да се изпратят провизии и медицински консумативи, не само за войниците, които защитават нейната фабрика, но и за ранените бунтовници.

Чрез описаните психически и физически качества на Шърли, проявени по време на работническия бунт, се аргументира тезата, че жената може да участва наравно с мъжа в битки. Тази прогресивна идея изпреварва своята епоха и достига до днешно време, когато жените са полицаи, войници, офицери, дори космонавти.

За да е цялостен образът на Шърли, като собственица на вълненотекстилна фабрика, трябва да се разгледа и нейната обществена дейност. Наскоро след пристигането в имението си, тя се запознава и печели доверието на най-влиятелните мъже в енорията, като пастор Хелстоун и мистър Йорк. С тях бизнес дамата обсъжда актуалните новини.

В романа Шарлот Бронте описва обстоятелствено и картинно известната британска благотворителност и участието на жените в нея. През Викторианската епоха в Англия е популярна така наречената „еврейска или мисионерска кошница“. Тя се оставя от представител на църквата в домовете на жените християнки. Те са задължени за един месец да

напълнят кошницата с ръчно изработени предмети и детски дрешки, които после се продават насила на господата нехристияни на баснословни цени. Парите от тези продажби се използват за покръстване на евреите. Някои викториански жени, в това число и Каролайн, не одобряват тази принудителна църковна благотворителност.

Добродетелната Шърли не е подвластна на Мамон, т.е. не е алчна. Тя създава дарителски фонд със свой първоначален капитал, като за целта използва част от печалбата на имението си. С помощта на самотните жени, посветили живота си на благотворителността в енорията, като мис Ейнли, тя организира събирането на финансови средства за фонда и тяхното справедливо разпределение. С парите Шърли подпомага безработните бедни, чийто процент е доста висок по онова време. Така бизнес дамата доказва, че дарителството не е присъщо само на свещениците. Днес тази хуманитарна дейност е широко разпространена. Използват се разнообразни форми на благотворителност, в това число и намаляване на държавни такси и данъци на дарители.

Шарлот Бронте, познавайки християнската религия, аргументирано и безкомпромисно отхвърля религиозните догми, които маргинализират ролята на жената в обществото. Сред персонажите в „Шърли“ са включени образите на тримата курати – Питър Малоун, Дейвид Дън и Суийтинг и са описани техните истории. Използвайки саркастичен хумор, писателката ги характеризира като тесногръди, чревоугодници, самодоволни, груби и алчни. В ролята си на църковен настоятел, Шърли преценява куратите не само по светското им поведение, но и по техните духовни дела. Младите свещенослужители намират за скучни църковните си задължения – надзираване на училищата, визити при болни в енорията и други. Затова Шърли е твърдо убедена, че църквата и нейните синове трябва да се реформират.

При описанието на социалния статус на Шърли, като бизнес дама и на нейната активна обществена дейност, се доказва тезата, че за жената няма невъзможна професия. Модерната бизнес дама, изкушена да прочете романа, ще приеме като свой професионалния профил на Шърли и ще съпреживее една епоха, само привидно отдалечена с около два века.

Шарлот Бронте отхвърля използването на жената за разменна монета, т.е. използването на брака за користи цели. През Викторианската епоха е популярно така нареченото „сватосване“, което е аналогично на търговска сделка. В нея контрагентите са само мъже, а обектът е жена. Бащата на жениха иска ръката, т.е. „купува“ съпруга за своя син от бащата на момичето. Срещу тази патриархална традиция, унижаваща достойнството на жената, се съпротивлява яростно независимата и непримирима Шърли. Мистър Симпсън, нейният чичо, има силно желание да я омъжи, за да се освободи от задълженията си на настойник. Между грубия и деспотичен мистър Симпсън и неговата племенница – свободолюбивата бунтарка по рождение – започва голяма словесна битка. Шърли гневно и решително отхвърля предложенията за брак, независимо от богатството и общественото положение на кандидат-съпрузите. Тя не приема дори да се омъжи за богат аристократ. Непокорната племенница се опълчва без страх на чичо си. Битката завършва с победа на Шърли.

Самостоятелната Шърли се ужасява от мисълта, че след сватбата няма да е господарка на себе си, т.е. няма да е свободна. С ум, такт и много търпение бедният учител Луис Мур печели храброто сърце на своята бивша ученичка. А Шърли спазва принципа си и избира единствено със сърцето и разума своя съпруг. Според Гилбърт и Губар, Луис Мур е „гувернантка“ на Шърли, т.е. социалните им роли са разменени. Когато Шърли доброволно се оставя да бъде „управлявана“ от Луис, бракът им става „възможен“ (Гилбърт и Губар, 2000, стр. 397).

В романа е илюстрирана научнообоснованата взаимна зависимост между нервно-психичните болести (невроза, депресия, анорексия) и характера на личността. Анорексията, непозната като понятие по онова време, възниква внезапно, продължава дълго и често завършва със смърт. Медицинската наука доказва, че нервно-психическите болести се причиняват от взаимодействието на факторите на социалната среда (неприятни въздействия от битов, семеен и друг характер) и чувствителността на личността. Анорексията е описана подробно чрез разболяването и оздравяването на Каролайн. Гилбърт и Губар коментират болестта на Каролайн „анорексия“, че е причинена от отношението на мъжа към жената. Робърт Мур е безразличен към чувствата на Каролайн и тя страда. Пасивната героиня протестира, като отказва да се храни. Това е единственият възможен начин да контролира тялото си и то само до брака. След него тялото на жената става собственост на мъжа (Гилбърт и Губар, 2000, стр. 390).

Шърли също има моменти на слабост, макар и рядко. Но вместо да загуби апетита и съня си, смелата амазонка препуска по цял ден върху гърба на кобилата си Зое. Така с лекота, без нервно разстройство, Шърли преодолява сърдечните си терзания.

Сърдечните тревоги не са „привилегия“ само на жените. Романтичният Луис, в продължение на четири години, е тайно влюбен в своята ученичка Шърли. Въпреки съпротивата си, чувствителният учител ляга болен на легло. От нервно-психически болести не страдат силните жени и мъже, като например Шърли и Робърт.

Социалният статус на жените се определя още в патриархалното семейство. Младите момичета се възпитават и подготвят единствено за съпруги и майки, т.е. за домакини. Тази тема е разгледана в романа чрез описания начин на живот на семейството на мистър Йорк. Макар че не е най-богатият, той е един от най-известните и почитани потомци на стара

Йоркширска фамилия. По характер мистър Йорк е високомерен и непокорен като прадедите си. Образът на мисис Йорк олицетворява жената от средната класа. Тя е привързана към съпруга си и се грижи за децата си, но има един недостатък – ревнува съпруга си от всички, в това число от роднини и приятели.

Семейство Йорк имат шест деца – четири момчета и две момичета. Мисис и мистър Йорк, аналогично на другите викториански семейства, се радват повече на синовете си. Затова малката Джеси открито недоволства от своите лели и чичовци, които обръщат внимание и разговарят само с нейните братя.

Главната грижа на бащата в патриархалното семейство е да осигури професия на своите синове. За целта той внимателно наблюдава тяхното физическо и психическо развитие. Мистър Йорк, без колебание, възнамерява да насочи Мартин към юридическо образование. Той смята, че синът му е подходящ за адвокат, защото е безочлив, самонадеян и словоохотлив.

С възпитанието на момичетата в патриархалното семейство обикновено се занимава майката. Тя трябва да научи дъщерите си на всичко необходимо за една добра домакиня – да шие, да готви и да се държи изискано в обществото. Мисис Йорк непрекъснато слага в ръцете на своите дъщери ръкоделието. Срещу патриархалните ограничения в образованието и професионалното развитие на момичетата въстава дванадесетгодишната Роуз. Тя отказва да се учи само да шие и готви. Нейното желание, макар и детско, е да развива своите способности, подобно на момчетата.

В случаите, когато момичетата, по различни причини (външен вид, зестра), не могат да се доберат до заветния брак, остават стари моми. Тяхната участ е предопределена още в детството. Двете дъщери на

семејство Џорк са с привлечателна вџншност и са умни. Но Роуз няма умението на Џжеси да пленява и очарова мъжете.

Шарлот Бронте вклучва темата за социалниј субект „стара мома“ в своите романи. В „Шърли“ тя е разгледана чрез подробно описание на манталитета и историјата на мис Хортенз, мис Ман и мис Ејнли. Благородната и милосърдна Каролайн се възхищава и искрено почита себеотрицанието и пожертвованието на старите моми. Но романтичната Каролайн признава, че не харесва техниј скучен живот, без любов. В часовете на самота и отчаяние, чувствителната Каролайн размишљава как може да се подобри социалниј статус на самотната жена. Тя посочва изход од статуквото на старата мома – да се осигури достџп и на момичетата до професионално образование, респективно до пазара на општественополезен труд.

В заклучение треба да се отбележи, че чрез взаимоотношенијата междо персонажите се подчертават индивидуалните качества на главната героиня. Свободолюбивиј и силен карактер на Шърли е илюстриран чрез нејната съпротива срещу уредените од мистър Симпсън предложенија за брак.

Съчетавајки медицинската наука с описаните в романа епизоди од практиката, се обосновава идејата, че полът не определя индивидуалните качества на карактера на личноста. Од депресија боледуват чувствителните и слабохарактерни жени и мъже, като например Каролайн и Луис Мур.

Дискурсът в романа описва откритата съпротива на викторианските жени срещу патриархалната дискриминација и ограничаването на тяхната роля в општеството. Дори малките сестри Џжеси и Роуз се бунтуват срещу патриархалното отношение и възпитание на момичетата, което потиска развитието на техниј таланти.

Иновационната в контекста на патриархалното общество теза, че няма невъзможна професия за жената, е доказана при конструирането на образа на главната героиня. Чрез Шърли писателката гледа напред в бъдещето. Методите на управление, обществената дейност и благотворителността на викторианската собственица на фирма и на модерната бизнес дама са идентични.

Глава 4. Независимата Луси в романа „Вийет“ на Шарлот Бронте

В романите „Учителят“, „Джейн Еър“ и „Шърли“ са описани и образно илюстрирани отделни черти на женската идентичност. Във „Вийет“ е конструиран цялостният образ на самостоятелната и независима викторианска жена. За разлика от бунтарката Джейн Еър и смелата Шърли, Луси е сдържана, но смела по дух.

Дискурсът в романа „Вийет“ описва картинно и с много метафори историята на главната героиня. Шарлот Бронте я лишава от роднини и приятели, както и от дом и жизнено необходими материални и финансови средства, но я дарява с разум, уравновесеност и достойнство. С това единствено богатство вътре в себе си и с амбициозната цел да постигне независимост, пълнолетната Луси тръгва по своя самостоятелен житейски път. Налага се да започне единоборство с живота и смъртта. Затова Луси метафорично сравнява своя живот с война. Тя няма армия (роднини и приятели) и се бори на принципа „и сам воинът е воин“. Бойното поле е автентичната патриархална среда. Единственото оръжие са нейните добродетели, а съветник е разумът. В хронологична последователност са описани битките за преодоляване на обществените и религиозните прегради, до пълната победа – постигане на свобода и независимост.

През първите години от младостта си Луси преживява тежко изпитание. Като поредна жертва на патриархалната образователна система, тя е без професия. Гордата и достойна англичанка е готова на всякакъв

полезен труд, стига да е по нейните физически сили. Започва работа като компаньонка на богата, болна, мрачна и сприхава стара мома. Двадесетгодишната Луси работи ангажирано, отговорно и всеотдайно в продължение на две години за скованата от ревматизъм мис Марчмънт. Впечатлена от милосърдието на благовъзпитаната Луси, мис Марчмънт споменава, че възнамерява да я направи своя наследница. Но старата мома умира внезапно. Луси е отново сама на улицата. Слабото, изтощено от нощното бдение над болната, младо момиче трябва да търси отново работа.

Със своето образование и без професия, Луси има една единствена възможност – да работи като гувернантка, но не в своята родина, защото не знае френски език. Затова тя напуска Англия и заминава за Вийет. Започва работа като гувернантка в девическия пансион на мадам Бек, но за кратко. Меркантилната и безскрупулна работодателка, преценявайки нейните интелектуални качества, я преназначават за учителка по английски език, за да отстрани мистър Уилсън. Луси, която няма нито подслон, нито пари, е принудена да приеме новия дискриминационен договор. Според неговите клаузи, за три пъти повече работа, тя получава два пъти по-малка заплата от уволнения учител по английски език мистър Уилсън.

Най-продължителното сражение на главната героиня е в девическия пансион на мадам Бек, във Вийет. Преди да пристигне там, обаче се налага да преодолява редица дребнави патриархални условности и предразсъдъци. Според тях е недопустимо сама жена, без придружител, да пътува, да отсяда в хотел, да се храни в ресторант, да посещава обществени културни институции – кино, театър, художествени галерии.

Луси не си избира сама учителската професия, т.е. тя не е нейното призвание. Но само преподавателската работа дава известна самостоятелност на жените в патриархалното общество. Затова Луси изпълнява задълженията си усърдно и дисциплинирано до педантичност.

Сравнявайки своите знания с класическото образование на Пол Еманюел, учител в девическия пансион на мадам Бек, умната Луси преценява, че има много пропуски. Затова започва усилено да чете, за да попълни знанията си. Хариет Бьорк се възхищава на Луси и я нарича „нова стара мома“, с положителна конотация, тъй като се стреми да се образова и да работи (Бьорк, 1974, стр. 114).

Гордият дух на Луси се бунтува срещу неравния достъп на младите викториански момичета до образование. При интелектуалното си общуване с Пол, сдържаната и достойна англичанка за миг не се издава, че няма класическо образование и нищо не разбира от цитатите на латински и гръцки език. Всъщност тя искрено съжалява, че няма тези знания, т.е., че нейният образователен ценз не е равен с колежанското образование на момчетата.

С характерната си почтеност Луси не понася лъжата. Обитателите на дома на мадам Бек лъжат – от прислугата до самата директорка. За тях измамата е най-малкият грях. Така проповядват лицемерните и лукави католически свещеници. Благоразумната англичанка се ужасява от религиозното образование и възпитание на ученичките. Църквата се стреми да отгледа здрави, весели, но покорни и немислещи момичета. Луси е силно впечатлена от факта, че някои момичета в пансиона на шестнадесет-седемнадесет години имат фигури като на двадесет и петгодишни здрави англичанки. Същевременно тези ученички, които трябва да са в последния клас, със своите умствени способности едва достигат до второ отделение.

В пансиона, превърнат от тираничната мадам Бек в малък затвор, Луси ревниво брани самостоятелността си по свой особен начин. Тя предпочита да се усамотява в мрачната безлюдна алея в двора или да чете до късно на бюрото си, вместо да седи с ръкоделие в голямата зала и да слуша скучните разговори на другите учителки. Заради тази особена форма

на самостоятелност в пансиона я смятат за странна, но безобидна и не я притесняват с вниманието си. През това време тя упорито и методично подготвя своята професионална независимост, която във враждебната за жените патриархална обществена среда е възможна само в собствено училище. Затова Луси прави проучване на пазара на недвижими имоти в града. Данните от него показват, че ако започне да спестява от заплатата си, ще успее да наеме малка къща за свой дом и за училище.

Протестантката Луси успява да запази дори своята религиозна независимост. В романа се описва подробно нейната продължителна съпротива срещу опитите на йезуитския свещеник Силас да я приобщи към католическата църква. Той дълго и методично убеждава Луси в предимствата на католическата пред протестантската религия. Започва с лицемерна загриженост за здравния статус на Луси. След това, чрез бившия си ученик Пол, доставя инкогнито на нейното бюро религиозни книги. Не пропуска да демонстрира и разточителната пищност на католическите празници. Колкото повече опознава католическата църква, толкова повече протестантката Луси се привързва към своята вяра. Тя справедливо съди недостатъците и на двете религии, но е убедена, че нейната е по-чиста, по-истинска от католическата и твърдо остава при своята вяра.

Патриархалната обществено-политическа система създава една многобройна социална група от стари моми. А католическата религия пълни манастирите с монахини кармелитки. Жертви на обществото и религията са младите момичета, които по различни причини не успяват да се доберат до спасителния пояс на брака и не се превърнат в домакини. Смелата по природа Луси не се страхува, в буквалния смисъл на думата, от провидението на монахинята, но тя се ужасява от мисълта за нейната идентичност със старата мома. Луси не понася уединението, самотата и безсмисления и безрадостен живот на старите моми, респективно на

монахините. Според американските критички Гилбърт и Губар монахинята е „проекция на Луси“, защото като религиозно лице е символ на църквата. А тя също ограничава ролята на жената в патриархалното общество. Неомъжените жени са обречени на себеотрицание в служба на религията (Гилбърт и Губар, 2000, стр. 426).

Освен да усъвършенства знанията си, Луси има и други интереси. Изкуството е нейната голяма страст. Пренебрегвайки патриархалните ограничения, тя редовно посещава галериите в града. Луси предпочита да е сама, защото разглежда спокойно и се наслаждава на хубавите картини. Тя не се влияе от общественото мнение за изложените произведения на изкуството и често отминава с безразличие повечето от тях, като например портрета на Клеопатра. Привличат я само картините, които изобразяват вярно действителността, т.е. истинското изкуство, показващо света такъв, какъвто е, а не какъвто искаме да бъде.

С включването на епизодичния образ на актрисата Вашти се илюстрира мощната енергия на духа, която притежава жената. Вашти протестира срещу патриархалните ограничения за жените в изкуството. Нейният неестествено силен гняв е сравнен метафорично с избухналия пожар в театъра. Луси се идентифицира с актрисата и е погълната изцяло от психологичната сила на представлението. Хариет Бьорк пише, че оценката на мъжете за Вашти не е обективна, а е по-скоро „женомразка“. Луси, от своя страна, се ръководи от собствени естетически критерии, а не се влияе от гледната точка на мъжете (Бьорк, 1974, стр. 131).

Луси е със справедлив характер и се възмущава от социалните неправди на този свят. Тя разпознава Боасек и Ротемор от съседния пансион за момчета. Тези преподаватели са същите мустакати мъже, които я преследват през нощта, когато тя пристига сама във Вийет. Справедливият дух на Луси се бунтува, защото лукавите и самодоволни

възпитатели, заемащи висши професионални позиции си позволяват да обвиняват в лъжа Пол, чиято почтеност е пословична.

За да е пълна историята на независимата главна героиня, трябва да се отбележат и други качества на характера. Здравомислещата и сериозна Луси не обича самотата. Но тя си избира само интелигентни, почтени и достойни приятели като мисис Бретан и нейния син – доктор Джон. В пансиона на мадам Бек Луси отказва безпринципни приятелства. Затова тя води двойствен живот – в света на мислите и чувствата и с часовете на работа за насъщния и за сигурен покрив над главата си. Резултатът от битката между разума и чувствата определя нейното нервно –психическо състояние. Разумът я прави уравновесена и спокойна, но той не е услужлив винаги. През дългата ваканция Луси остава сама в мрачния пансион,бивш манастир, на мадам Бек. Тогава тя преживява нервен срив и се разболява от тежка депресия.

Луси е олицетворение на известната английска сдържаност и уравновесеност. Тя е влюбена безутешно в доктор Джон още от тяхното детство. Никой не разбира, дори самият доктор Джон за нейните сърдечни възбуждания. Луси символично погребва десетгодишната си любов, като заравя приятелските писма от доктор Джон в двора на пансиона. Но уравновесената англичанка запазва добрите си приятелски взаимоотношения с доктор Джон. Трябва да се отбележи ,че той цени много манталитета и характера на Луси.

Веруюто на Луси е, че няма съвършени жени и мъже. Тя смята, че е глупаво да се идеализира и обожават някоя личност. Затова Луси добронамерено иронизира своя приятел Пол заради неговото властолюбие, външен вид и южняшки темперамент като го сравнява с Наполеон. Същевременно Луси е привлечена от богатия ум, добротата, почтеността и благородството на Пол. Уинифред Герин описва Пол Еманюел като връх на мъжките образи в творчеството на Шарлот Бронте (Герин, 1974, стр. 58

– 59). Повечето феминистки критички, като Джоселин Харис, Бетина Кнап и Гилбърт и Губар се обединяват около тезата, че любовта и професионалната реализация са несъвместими. А Мери Джейкъбс пише, че Луси трябва „да зарови“ в земята любовта си към доктор Джон, за да стане независима директорка на училище (Игълтън, 1996, стр. 161).

Темата за морала е разгледана подробно и в различни аспекти. Луси мисли себе си за меланхолична и сериозна личност. Нейният антипод, лекомислената Джиневра я нарича пуританка. Доктор Джон мисли, че Луси е с прекалено строг характер. Обратно на него, ревностният католик Пол, който осъжда светските забавления на всички жени, смята, че Луси е свободна и весела.

Към дългия списък от нравствени качества на Луси – интелигентност, трудолюбие, отговорност, почтеност, смелост, дискретност, уравновесеност, трябва да се прибави и нейната добросъщност. В романа тя е подчертана с няколко примера. Здравомислещата и сурова мадам Бек поверява болната си малка дъщеря не на грижите на нейната детегледачка, а на добродушната учителка по английски език. Благородството на Луси се проявява най-ярко през дългата ваканция. Тогава освен нея в пансиона е и една недъгава и умствено изостанала ученичка, която е изоставена от мащехата си. Милосърдната Луси няма никакви задължения към нещастното момиче, но тя всеотдайно се грижи за него.

През целия си живот главната героиня се бори с живота, смъртта, скръбта и съдбата. Най-жестоко е последното сражение, когато тя воюва на два фронта – срещу обществените и религиозни догми, ограничаващи нейната самостоятелност. Престъпният съюз между мадам Бек и отец Силас е създаден на основата на общи материални интереси. Те не се спират пред нищо – от лъжи и клевети до опият в чашата на Луси. Но

мадам Бек и отец Силас не успяват да сломят нейната воля и решителност и тя намира сили да продължи напред, за да следва своята цел в живота.

Самостоятелната Луси успява да се спаси от терора на мадам Бек с помощта на своя приятел Пол. Той намира за нея къща в квартал на Вийет. Луси предплаща наема за една година на собственика. През втората година тя неочаквано получава пари от наследството на нейната бивша работодателка мис Марчмънт. Сумата се оказва достатъчна да наеме и съседна къща и Луси превръща училището без интернат в девически пансион.

Няма човешка сила, която може да спре устрема на Луси към независимост. Започва като компаньонка на стара мома, после работи като гувернантка, преназначена е за учителка по английски език и накрая става директорка на собствен пансион. Трябва да се подчертае, че това развитие става през Викторианската епоха. Тогава обществено-политическата система и религията пречат на жените да се образуват и да се усъвършенстват професионално. Освен това Луси започва своя самостоятелен живот без дом и средства за съществуване. Изводът е, че всяка средно интелигентна жена може с честен труд да си създаде независим живот.

В романа се аргументира обективната истина, че личностните добродетели са по-ценни от най-голямото материално и финансово богатство, защото то може да бъде унищожено от икономически кризи или природни стихии. А нравствените ни качества са вътре в нас и остават до края на живота ни. Най-яркият пример е образът на главната героиня, която поради трагично събитие остава сама и без средства за съществуване. Благодарение на своите добродетели, Луси не само си изкарва прехраната, но и постига амбициозната си цел за независимост.

При конструирането на цялостната идентичност на главната героиня в романа „Вийет“ е доказана по категоричен и убедителен начин

иновационната за Викторианската епоха теза на писателката, че жената може да извоюва своята независимост от мъжа, разчитайки единствено на своите индивидуални качества. Посланието е, че съвременната европейка може сама и без първоначален капитал, разчитайки на своя интелект, предприемчивост и честен труд да си създаде малък бизнес, подобно на Луси. А следвайки нейния пример, да инвестира печалбата в разширяване дейността на фирмата си.

Интересно е да се отбележи отношението на писателите, съвременници на Шарлот Бронте към нейното творчество. Текери, с присъщия си патриархален сарказъм, пише, че липсата на съпруг в живота на авторката влияе върху нейните романи (Биър, 1975, стр. 9). Джордж Елиът безрезервно подкрепя Шарлот Бронте. Тя смята, че романът „Вийет“ е по-добър от „Джейн Еър“. Елиът поставя Шарлот Бронте сред големите писатели – Скот, Балзак и Дикенс – и заявява, че другата литература е само „имитация“ (Хорсман, 1990, стр. 189).

За сравнение, днес юридически е решен проблемът с принципа на равноправието на жените и мъжете. Но както е известно, манталитетът на хората се променя най-трудно и най-бавно. В съвременното общество все още се подценяват интелектуалните, респективно професионалните качества на жените. В някои икономически отрасли, като машиностроенето, строителството и информационните технологии, работодателите преднамерено избягват да назначават жени или ги дискриминират, като за равен труд те получават по-ниско заплащане от мъжете.

В Европа, в това число и в България, не са преодолени някои патриархални стереотипи по отношение на половете. Съществуват различни мнения за жените-политици. Мнозинството европейци смятат, че жените трябва да участват в политиката наравно с мъжете. Някои твърдят, че жената не се интересува от политика поради ангажираността си като

майка и домакиня. Съществува мнение, че жената в политиката е сексуален обект.

Напоследък открито се заговори за социалния феномен „сексуален тормоз на работното място“, който пречи на кариерното развитие на жените. Тази форма на корупция дискредитира и опозорява личността.

Що се отнася до независимостта на жената в семейството, все още има мъже с патриархален менталитет на господари. Те наказват неподчинението на самостоятелните жени с домашно насилие, което е най-честата причина за разводите. За решаването на този социален проблем, Съветът на Европейския съюз съставя дискуссионната Истанбулска конвенция (2014) за системна защита на жените от всички форми на физическо и сексуално насилие.

Заклучение

В заключението на труда се формулират по-важните тези, свързани със социалната проблематика на жените през Викторианската епоха.

Идеята за равноправието на жените и мъжете се ражда във Франция, но се развива във Викторианска Англия. За принципите на организиране на остарелите обществени структури пише в своите трактати изтъкнатият английски философ на XIX век Джон Стюарт Мил (1806-1873). Той се изявява и като концептуален поддръжник на равноправието на двата пола в книгата „Подчинението на жените“ (1869). Уталитарните идеи на английските мислители през Викторианския период влияят върху тенденциите на усъвършенстване на обществото в Европа.

Шарлот Бронте не участва в движението на суфражетките за равни изборителни права на жените и мъжете. В петицията не се подписват и нейните съвременнички Джордж Елиът и Елизабет Гаскъл. Затова литературните критици се обединяват около идеята, че Шарлот Бронте не е феминистка, а „женска“ авторка.

В своите литературни творби Шарлот Бронте правдиво пресъздава динамичните обществени процеси и духа на Викторианската епоха. Романите на английската писателка имат идейно значение и днес. При конструирането на литературните образи на главните героини в романите са доказани прогресивни идеи за бъдещето. Тезата в романа „Вийет“, че жената може сама да извоюва своята независимост, имплицирана в образа на Луси, изпреварва своето време. Съвременната жена си създава независим професионален живот, без никакви обществено-политически ограничения.

Тезата, че различното образование на двата пола създава социалния статус на жените, е основна сюжетна линия в романите на Шарлот Бронте. Викторианските жени от средната класа са жертви на патриархалната образователна система. Главната героиня в романа „Учителят“ – Франсис Анри се самообразова дълго и упорито, за да достигне професионалните езикови знания на своя съпруг Уилям, който е с колежанско образование. Независимата Луси в романа „Вийет“ чете непрекъснато, за да попълни празнотите в своите знания. Но най-ясно проблемът е дефиниран с метафоричния сърцераздирателен зов на Каролайн в романа „Шърли“. Тя призовава мъжете на Англия да премахнат образователните бариери пред своите дъщери.

Викторианските мъже егоистично пазят за себе си пазара на общественополезен труд. Те не допускат момичетата до професионално образование, респективно до реализация на техните интелектуални и духовни способности. На викторианската трудова борса, без конкуренция от мъжете, за жените се предлага работа само като гувернантки. Не случайно писателката избира мъжко име за бизнес дамата Шърли в едноименния роман.

Според патриархалния манталитет жените нямат ум и творческа мисъл за изкуство и литература. Патриархалното общество най-ревностно

охранява творческото поприще и санкционира интелектуалните изяви на жените. Талантливата актриса Вашти е обявена за аутсайдер. Тази санкция провокира нейния титаничен гняв по време на представление, който метафорично запалва пожар в театъра. Самата Шарлот Бронте използва мъжки литературен псевдоним – Карър Бел – с цел нейното творчество да се оценява с обективни критерии, които елиминират патриархалното отношение към женския пол.

В първата глава на дисертацията „Учителското призвание на Франсис Анри в романа „Учителят“ на Шарлот Бронте“, се обрисова образът на главната героиня, носителка на идеята за равноправието и независимостта на жените в труда и семейството. Във враждебната за интелектуалното развитие на жените социална среда Франсис достига професионалния предел – преподавател в собствен девически пансион.

В своите романи Шарлот Бронте описва щастливи традиционни патриархални бракове по любов, като на Каролайн и Робърт в романа „Шърли“, на Поли и Джон във „Вийет“, в които съпругата е домакиня. Но викторианската жена копнее за професионални знания, за да си осигури независим живот. Тази прогресивна идея на писателката е илюстрирана с щастливия брак на Франсис и Уилям, в романа „Учителят“. Тяхното семейство е конструирано на основата на финансова независимост, защото жената има професия и работа. Към такъв брачен съюз се стреми и самостоятелната Луси в романа „Вийет“.

Търсенето на успеха в живота е приютено върху страниците на романа „Учителят“, където комфортно се слива с творческата мисъл на писателката.

Във втората глава „Протестът на една гувернантка в романа „Джейн Еър“ на Шарлот Бронте“ се аргументира идеята за равнопоставеността на жените и мъжете в обществения и личния живот.

Силният и непримирим дух на Джейн Еър се бунтува и пламенно отхвърля вековни патриархални стереотипи като неравноправието и унижението на жените в любовта и брака. Тя прави скандалното, в контекста на викторианското семейство, любовно обяснение на Рочестър. Джейн Еър разкрива религиозното лицемерие на своя братовчед Сейнт Джон и яростно отхвърля неговото егоистично предложение за брак без любов. А с пожара, запален от лудата съпруга на Рочестър, се подчертава метафорично идеята, че жената се стреми да се освободи от патриархалната зависимост.

В романа „Джейн Еър“ се разказва сагата за любовта на непокорната гувернантка, чиято съдба се преплита с тази на Рочестър.

В третата глава „Силният дух на Шърли в едноименния роман на Шарлот Бронте“ далновидно е доказана тезата, че полът не е определящ при избора на професия и работа.

Описаните в романа интелектуални или физически способности, които са еднакви и за двата пола, могат да се проследят и анализират. По време на работническия протест Шърли проявява смелост, която пастор Хелстоун сравнява хиперболично с десет хиляди английски мъже. С белетристичната си дарба да рисува реалистични платна на живота, писателката успешно обхваща многопластово общата картина на едно поколение, което отхвърля предразсъдъците на своето време.

Тезата, че не само мъжете могат да си избират професия и работа е иновационна а патриархалното общество. Младата бизнес дама управлява компетентно своето имение, аналогично на всеки успешен бизнесмен. Тя следи актуалната финансова и борсова информация в ежедневния печат, контролира редовно приходите и разходите във фирмата, не се държи надменно и властно с подчинените си. Примерът на Шърли аргументира убедително тезата, но тя е неприемлива за викторианските мъже. Затова те квалифицират Шърли като изключение за женския пол.

В четвърта глава „Независимата Луси в романа „Вийет“ на Шарлот Бронте“, чрез конструирането на образа на независимата жена, се доказва тезата, че всеки сам може да определи пътя си напред. Идеята е аргументирана с няколко примера, но най-убедителна е историята на главната героиня. Тя тръгва без дом и пари и достига единствено възможния за патриархалното общество независим за жената бизнес – собствен девически пансион.

Романът „Вийет“ е провокиран от суровите патриархални условия за живот на свободолюбивите жени. Описани са бурите и силата на главната героиня да им устои, както и болката и надеждата, които вървят ръка за ръка.

Темата за еднаквите интелектуални и физически способности на жените и мъжете е основна сюжетна линия в художествената проза на Шарлот Бронте. Тази теза е аргументирана при конструирането на женската идентичност на главните героини в романите. Например в „Учителят“ Франсис усъвършенства и изравнява професионалната си квалификация с тази на своя съпруг Уилям. Джейн Еър в едноименния роман доказва, че жените, аналогично на мъжете, могат да работят и да осигуряват своето съществуване. Шърли в едноименния роман обосновава идеята, че както мъжете, така и жените са способни да управляват семейната фирма. А във „Вийет“ Луси си създава свой собствен бизнес без финансова помощ.

Шарлот Бронте е една от видните английски литературни класици. Тя създава в своите романи незабравими и правдиви женски образи. А техните важни послания, като за равнопоставеността на половете и независимостта на жените са без давност във времето. Днес, около два века след Викторианската епоха, главните искания на жените на протестите са за равностойно участие в обществено-политическия живот и за справедливо заплащане на техния труд.

Приносът на Шарлот Бронте към литературната съкровищница е описанието на викторианските силни по дух и независими жени, които се стремят да извоюват своето равностойно място в обществото. Авторката поддържа женската социална кауза, в смисъл, че живее в своите героини и заедно с тях се бори срещу патриархалните несправедливости. Литературният успех на Шарлот Бронте се мултиплицира от факта, че тя твори през епоха, когато патриархалното общество задушаваше интелектуалното и духовно развитие на жените.

За сравнение, социално-икономическите условия в началото на ХХІ век са благоприятни като цяло за интелектуалното и професионално развитие на жените. Съвременната образователна система е реформирана. Момчетата и момчетата учат заедно в едни и същи училища и получават еднакво образование. За разлика от викторианската жена, съвременната европейка има равен достъп до образование и сама избира своята професия и работа по призвание или съобразно конюнктурата на пазара на общественополезен труд. Няма професионални предели за жената, като например учителската професия в патриархалното общество. Сега жените достигат върховете на образованието и науката, наравно с мъжете - професори и академици. Но все още съществуват някои проблеми, свързани с пазара на труда. Известно е, че жени с еднакъв образователен ценз и на една и съща кариерна позиция, в някои икономически отрасли, получават по-ниско заплащане в сравнение с мъжете. Затова решаването на този и други проблеми, свързани с равнопоставеността на половете, е приоритет за европейските институции.

Основни приноси на дисертационния труд

1. Принос на изследването е съпоставянето на викторианските жени със съвременните европейки. По този начин се насочва вниманието на читателя към конкретни аспекти в романите на Шарлот Бронте. Читателите, чиито професионални интереси са в същата тематична област ще се пренесат във Викторианската епоха и ще прочетат за днешния ден чрез описаните истории на главните героини.

Съпоставянето на отдалечените във времето поколения жени има и друго важно значение. Съвременната жена, съпричастна на описаните истории в романите, ще приеме образите на главните героини за близки до себе си. Така прогресивните идеи на английската писателка ще въздействат и вдъхновяват жените, които се стремят към независим живот, да вървят смело и самоуверено напред.

2. Дисертационният труд се вписва в теорията и историята на викторианската литература. Подробният обективен анализ на романите на Шарлот Бронте и интерпретирането на нейните идеи, имплицирани в образите на главните героини, може да се разглеждат като принос за литературознанието.

3. Текстът на дисертационния труд може да се използва като учебен справочник от студенти-магистри с литературни специализации и от докторанти в аналогичната научна област.

Научни публикации

I. Книги

1. Цакова, Цв. Английско-български аграрен, бизнес и лесотехнически речник. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2012.

Речникът е луксозно издание, с твърди корици, 652 страници, печатни коли 41, формат 167x237 mm, ISBN 978-954-322-500-2.

2. Тасев, Г., Цв. Цакова. Как се пишат научни текстове по общонаучна тематика. Типични за научния стил словосъчетания и конструкции на български, руски и английски език. София: Издателство „Авангард Прима“, 2011.

II. Научни преводи

1. Висема, Ханс. Техностартерите и университетите трето поколение. София: Издателска къща при ЛТУ, 2006.

III. Научни статии

1. Цакова, Цв. Обосноваване на научните хипотези в докторските дисертации в областта на ветеринарната медицина (на английски език). Сборник доклади от научната конференция Традиции и съвременност във ветеринарната медицина, 2012, с. 92 – 96, ISSN 1313-4337.
2. Цакова, Цв., Г. Тасев. Основни елементи в научното изследване и предложения за превод на руски и английски език. XXI международна научна конференция „Мениджмънт и качество за млади учени“, Сборник научни трудове. София: Издателство Федерация на научно-техническите съюзи – ФНТС, 2011, с. 94 – 108.
3. Цакова, Ц., Г. Тасев. Съчетаемост на думи в научния стил и препоръчителни изрази за формулиране на задачите и изводите от научни изследвания. XX международна научна конференция за

- млади учени. Сборник доклади. София: Издателство ФНТС, 2009, с. 28 – 34.
4. Цакова, Цв., Г. Тасев. Използване на устойчиви английски, български и руски словосъчетания в научния стил. XIX международна научна конференция за млади учени. Сборник научни трудове. София: Издателство ФНТС, 2009, с. 28 – 34.
  5. Цакова, Цв., Г. Тасев, Езиковите конструкции и форми при обсъждане на резултатите от научното изследване. XVIII международна научна конференция „Мениджмънт и качество за млади учени“. Сборник научни трудове. София: Издателство ФНТС, 2009, с. 37 – 53.
  6. Цакова, Цв., Г. Тасев. Писане на научни трудове на английски и руски език. XVII национална научна конференция „Мениджмънт и качество за млади учени“. Сборник научни трудове. София: Издателство ФНТС, 2008, с. 150 – 163.

Научни публикации по темата на дисертационния труд

1. Цакова, Цв. Феминистки портрет на Джейн Еър (на английски език). Международна научна конференция „Безпокойства на хуманизма: филология – застрашена, необходима, неотстранима“. Сборник научни трудове. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2018 (под печат).

2. Цакова, Цв. Силният дух на Шърли (на английски език). Международна научна конференция „Езици, култури и комуникации“. Сборник научни трудове. Велико Търново: Университетско издателство „Св. Св. Кирил и Методий“, 2018 (под печат).

3. Цакова, Цв. Свободолюбивият дух на жените в романите на Шарлот Бронте. – В: Литературен вестник, 2018 (под печат).

4. Цакова, Цв. Образователните и професионални ограничения на жените в романите на Шарлот Бронте. – В: Литературен вестник, 2018 (под печат).

5. Цакова, Цв. Феминизъм и цензура в романа „Пробуждане“ на Кейт Шопен. – В: Литературен вестник, 2018 (под печат).